

УНІВЕРСАЛЬНА ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНА МОДЕЛЬ ЗДОРОВ'Я: ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК РІВНІВ БУТТЯ ТА ФІЗИЧНОЇ СИСТЕМИ ЛЮДИНИ

Одинець Оксана Анатоліївна

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти

кафедри філософії і педагогіки

Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»

Осетрова Оксана Олександрівна

доктор філософських наук, професор, професор

кафедри соціальної роботи та управління соціальними процесами

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Взаємодія духовних, психологічних і фізіологічних аспектів залишається одним з центральних питань сучасної науки. Дисгармонія у внутрішньому світі людини та у взаємодії з навколишнім середовищем призводить не тільки до соціальної кризи, а й до кризи здоров'я, що потребує філософського розгляду. Розуміння зв'язку між рівнями буття та фізіологією людини є ключовим для формування цілісного підходу до здоров'я, що має історичне коріння в онтологічних моделях людського існування і аксіологічних моделях. Сучасна наука розглядає холістичне здоров'я через синергетичну парадигму, яка потребує усвідомлення розвитку систем в контексті духовності, що розглядають О.Є. Висоцька, В.М. Копа, О.О. Осетрова, М.І. Романенко, А.О. Осипов, Т.М. Поплавська, Ю.О. Шабанова та інші. Історико-філософський аналіз від античності до ренесансного неоплатонізму обґрунтовував єдність матеріального і духовного, можливості самовдосконалення через наближення до абсолютного духу, що відображено в працях Я. Бьоме, М. Шелера, Г. Гакена та інших. Наразі немає системи, яка б повністю зв'язувала рівні буття з фізичним здоров'ям, тому мета цього дослідження — визначити відповідності між

рівнями буття і фізичним здоров'ям для створення універсальної моделі цілісного здоров'я.

Троїстий підхід до здоров'я, що охоплює модель «дух-душа-тіло», простежується від середньовіччя до сучасності. ВООЗ визначає здоров'я не тільки як відсутність захворювань і фізичних вад, але й як стан повного фізичного, психічного (душевного) та соціального благополуччя, де соціальне благополуччя фактично замінює духовну складову. Нерозуміння духовної складової здоров'я ускладнює зміну медичної парадигми та перехід від суто фізіологічного до причинно-холістичного підходу.

Оскільки «тіло» в системі «Дух-душа-тіло» є віддзеркаленням «Духу», то виникає потреба дослідити структуру «Духу», яку Я. Бьоме описує через сім його якостей, що надає можливості побачити семирівневу модель людини. Треба підкреслити, що система людини включає три надсистемні причинні рівні, які відповідають концепції Небесного Бога-Отця за Бьоме та формують причинно-холістичну модель людського буття та здоров'я.

Концепція семи рівнів буття також відображена у працях українського мислителя В. Полякова, засновника наукової течії універсології. Він досліджував релятивізм через параметри простору, часу та перехідних процесів, виявляючи універсальні закономірності розвитку саморозвивальних систем. Поляков створив модель «Сім рівнів системних відношень світу», що охоплює сім рівнів буття та сім сфер життя, яка стала основою Універсальної наукової картини світу (УНКС), розвиненої М. Колесник у її докторській дисертації (2020). Семирівнева модель описує такі рівні буття та сфери життя: 1. Елементи: мінеральне царство – фізична сфера; 2. Взаємозв'язки елементів: рослинне царство – емоційна сфера; 3. Взаємодія елементів: тваринне царство - ментально-діяльнісна сфера; 4. Індивідуалізація елементів, єднання їх в систему життя, інверсія системи: царство людей, самоусвідомлення людини, чутливість до потреб інших, адаптація і визнання в суспільств – соціальна сфера; 5. Принцип єднання у сталі групи, колективна свідомість – колективна сфера; 6. Ієрархія систем: об'єднання груп на основі ієрархії спільних цінностей–

суспільно-ціннісна сфера; 7. Перспективи розвитку системи в надсистемі – розуміння цілей і сенсів, перспектив розвитку – світоглядна сфера [1].

В. Поляков пропонує синтезуючий погляд на систему відносин людини з оточуючим світом, в якому виділяє потреби людини, що дає можливість сформулювати аксіологічну модель ієрархії потреб: 1. Потреба в безпеці та достатності для забезпечення життя, біологічні потреби. 2. Потреба в емоційній відкритості. 3. Потреба в ментальній активності, діяльності, навчанні, пізнанні. 4. Потреба в прийнятті, любові, повазі, визнанні, адаптації до соціального світу. 5. Потреба в постійному місці та ролі в колективах. 6. Потреба в ієрархічних цінностях і суспільних відносинах. 7. Потреба в цілях і перспективах [2].

В. Поляков вважає, що порушення семи базових потреб впливає на психологічний стан, що, в свою чергу, відбивається на фізичному здоров'ї. Це підтверджує думку М. Шелера в його праці «Положення людини в космосі» (1947) про те, що фізіологічні та психічні процеси онтологічно ідентичні, хоча й феноменально відрізняються; обидва є телеологічними й орієнтованими на цілісність. Шелер також вказує на вплив психологічних процесів на ендокринну систему залоз, які визначають інстинкти та афективність [3].

В пошуках відповідних зв'язків звертаємось до семи рівнів давньоіндійської тантричної системи чакр, що вперше представлені на Заході Джоном Вудроффом (Артуром Авалоном), який описує енергоцентри тіла, розташовані вздовж хребта і частково в голові. Кожна чакра проводить божественну енергію (шакті) Логоса, підтримуючи життя тіла (Avalon, 1919) [4]. Енергоцентри відповідають за різні аспекти життя: безпеку (Муладхара), задоволення (Свадхістана), волю (Маніпура), любов (Анахата), творче вираження (Вішуддха), інтуїцію (Аджна) і зв'язок з вищим началом (Сахасрара).

Зв'язок між чакрами і фізичним тілом через ендокринну систему знаходимо в трактаті «Про сім Промінів» Аліси Бейлі (Bailey, 1942) [5]. Кожна чакра впливає на відповідну ендокринну залозу, яка, в свою чергу, регулює функції систем органів. З погляду фізіологічних процесів цей зв'язок може бути

пов'язаний з впливом психологічного стану на вегетативну нервову систему (ВНС), яка має взаємозв'язок з ендокринною системою. ВНС пов'язує центральну нервову систему (ЦНС) - головної та спинної мозок, з ефекторними органами через нервові вузли – ганглії, що розташовані частково у головному мозку, частково вздовж хребта. Таким чином ганглії ВНС можуть служити еквівалентом енергоцентрів в фізіологічній системі людини.

Об'єднуючи попередні семирівневі моделі, з системою впливу енергоцентрів на організм формуємо **універсальну психофізіологічну модель**, яка відображає зв'язок різних аспектів буття людини з фізичним тілом за допомогою наступного алгоритму: рівень буття, сфера життя (за Поляковим), вплив психологічного стану в певній сфері на вегетативну нервову систему, що має аналогію у чакрах (енергоцентрах) відповідно до тантричної традиції (за Вудроффом), вплив енергоцентрів на ендокринні залози та на органи і системи (за Бейлі). 1. Фізична сфера: виражає потребу в безпеці через Муладхару, що пов'язана з наднирковими залозами і сечовидільними органами та прямою кишкою. 2. Емоційна сфера: знаходить свій прояв через Свадхістану, яка пов'язана зі статевими залозами та статевими органами. 3. Ментально-діяльнісна сфера: співвідноситься з Маніпурою, яка впливає на підшлункову залозу і органи шлунково-кишкового тракту. 4. Соціально-адаптивна сфера: реалізується через Анахату, пов'язану з тимусом, імунною системою, серцем та судинами. 5. Колективно-креативна сфера: відповідає Вішудсі, що впливає на щитоподібну залозу та дихальну систему. 6. Ієрархічна ціннісна (суспільна) сфера: втілюється через Аджну, що пов'язана з гіпофізом, органами чуття та периферичною нервовою системою. 7. Сфера життєвих цілей і перспектив розвитку: реалізується через Сахасрару, яка взаємодіє з епіфізом та ЦНС.

Згідно з причинно-холістичним підходом, універсальна психофізіологічна модель показує, що завдання надсистеми, як програми розвитку, формують нову якість потреб у кожній з семи сфер життя. Поведінка людини, обумовлена минулим досвідом, знаходить відображення у зовнішньому світі та отримує зворотний зв'язок від нього. Це сприяє адаптації в семи сферах життя і водночас

стимулює внутрішнє зростання по осі трансцендентності. Хвороба є індикатором браку досвіду або відхилення від завдань надсистеми та вказує на потребу в корекції поведінки і зміні способу життя, що веде до самовдосконалення та, як слідство, до покращення здоров'я. Така концепція співзвучна ідеї І. Пригожина (1984), про дисипативні структури у відкритих нерівноважних системах, які завдяки флуктуаціям здатні долати свої межі та досягати вищих рівнів організації [6]. У контексті системи «здоров'я-хвороба» стан людини під час хвороби виконує роль флуктуації, яка ініціює адаптаційні процеси, сприяючи переходу як до нового рівня саморозвитку, так і до нового рівня оздоровлення.

Таким чином, сформована універсальна психофізіологічна семирівнева система здоров'я, яка демонструє взаємозв'язок між проявами людини на семи рівнях буття та фізіологічними реакціями тіла у випадках негармонійної або неадаптивної поведінки в різних сферах життя. Ця модель дозволяє пов'язати духовні та психологічні аспекти з фізіологічними процесами, підкреслюючи єдність тіла, духу і свідомості людини. Вона може слугувати новітньою універсальною моделлю здоров'я у практичному застосуванні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Колесник М.О. Теоретико-методологічні засади формування наукової картини світу в майбутніх учителів природничих спеціальностей: дис... док. пед. наук: 13.00.04 Тернопіль, 2020. 420 с.
2. Голуб О. В. Здоровий спосіб життя як призначення людини / Збірник тез доповідей за підсумками I Всеукраїнської науково-практичної конференції: “Здоровий спосіб життя – здорова нація – здорове суспільство”, Кіровоград, 2010. С. 34-36. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/84826374.pdf>.
3. Scheler, M. Die Stellung des Menschen im Kosmos. Einheit Leib – Seele. 1947. München: Meindldruck GmbH., München-Pasing. URL: <https://www.projekt-gutenberg.org/scheler/menschko/chap008.html> (In Deutsch).

4. Avalon A. (Sir John Woodroffe) The Serpent Power. The Secrets of Tantric and Shaktic Yoga London: Luzak & Co, 1919, 500 p.
5. Bailey, A. A Treatise on the Seven Rays, Volume 4: The Psychological Causes of Disease. Lucis Publishing Company, 1942. URL: https://www.lucistrust.org/online_books/esoteric_healing_obooks/part_one_the_basic_causes_disease/chapter_the_psychological_causes_disease_part2 (in English).
6. Prigogine, I., & Stengers, I. Order out of Chaos: Man's new dialogue with nature. Flamingo, 1984, 384 c. ISBN 0-00-654115-1.